

MORİTUS

mekte olan turizm önemli bir gelir kaynağıdır. Ülkenin başlıca sanayi kuruluşlarını çay, şeker, melas, bira ve rom fabrikaları oluşturur. Ayrıca elektrikli araç gereç, kibrit ve dokuma fabrikaları bulunmaktadır. Moritus adasının güneyindeki tuzlardan da tuz elde edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sami Öngör, *Devletler ve Ülkeler Ansiklopedisi*, Ankara 1967, s. 123; Türkkiye Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara 1977, s. 528-530; E. A. Boateng, *A Political Geography of Africa*, Cambridge 1978, s. 236-247; Aydoğan Köksal, *Afrika Genel ve Ülkeler Coğrafyası*, Ankara 1999, s. 176-179; "Mauritius", *Gelişim Büyük Coğrafya Ansiklopedisi*, İstanbul 1981, VII, 1971-1978.

AYDOĞAN KÖKSAL

II. TARİH

Moritus, Hint Okyanusu'nun güneybatı kısmında bulunan ve Mascarene adaları denilen üç adadan (diğer ikisi Réunion, Rodrigues) biridir. 1153'te coğrafyacı İdrisi'nin çizdiği dünya haritasında Dina Arobi (Dinarobin) adıyla bir Arap adası olarak gösterilen Moritus'un XII. yüzyıldan itibaren müslüman Arap denizcilerce bilindiği anlaşılmaktadır. Moritus adasındaki bazı yerlerin günümüzde Medine, Moha ve Yemen gibi isimler taşıması müslümanların burada çok erken dönemlerdeki varlığına işaret etmektedir. Ancak Batı kaynaklarında müslümanların ilk dönemlerde Mascarene adalarında uzun süre ikamet etmedikleri, XVI. yüzyılda Portekizli ve Hollandalı denizcilerin gelişinden sonra bölgenin iskâna açıldığı ileri sürülmektedir.

Portekizliler, Moritus adasına ilk defa 1498'de Vasco da Gama öncülüğünde geldiler. 1507'de Portekizli kaptan Diego Fernandez Pereira adaya Cyrne (Cirne) adını verdi. 1516'da Moritus'ta bir sömürge kurmaya çalışan Hollandalılar beraberlerinde getirdikleri kölelerin dağılara kaçması üzerine bu düşüncelerinden vazgeçmek zorunda kaldılar.

Hollandalılar, Hindistan deniz yolu üzerindeki Moritus'u uzunca bir süre erzak ve malzeme temin üssü olarak kullandılar. 1638'de Cornelius Simonz Gooyer'in Moritus'a vali tayin edilmesiyle birlikte adada yeniden sömürgeleştirme faaliyeti başladı. Arazileri işletmek için Avrupa'dan adaya gelen asiller iş gücünü karşılayacak köleleri Endonezya ve Madagaskar'dan getirdiler. Ancak aşırı kuraklık ve kasırgaların korkunç tahribatı yüzünden sömürgeleştirme gayretleri başarısızlıkla sonuçlandı. Hollandalılar 1710 yılında

köleleriyle birlikte adayı terketmek zorunda kaldılar.

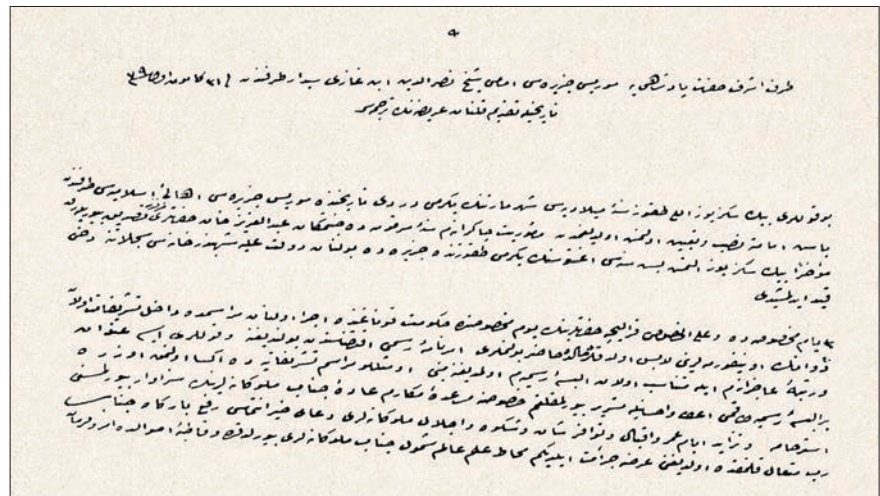
1715'te Guillaume Dufresne d'Arset kumandasında bir Fransız donanması adaya geldi. Adanın adı Île de France olarak değiştirildi. Bu tarihten 1810 yılına kadar devam eden Fransız döneminde adada yirmi iki vali görev yaptı. Fransız hükümeti 1721'de sömürgeleştirmeye başladığı Moritus'un idaresini 1722-1767 yılları arasında Fransız Doğu Hindistan Şirketi'ne (Compagnie Française des Indes Orientales) devretti.

1721'den itibaren önce Senegal ve Gine'den, daha sonra Madagaskar ve Doğu Afrika sahillerinden çok sayıda köle kahve ve baharat üretiminde çalıştırılmak üzere Moritus'a sevk edildi. Bu iş gücü, Hint Okyanusu'nda faaliyet gösteren Fransız Doğu Hindistan Şirketi'nin ekonomik bakımından güçlenip yayılmasını sağladı. 1735'te şirket tarafından Moritus'a vali tayin edilen Bertrand-François Mahé de Labourdonnais başşehir Port Louis'yi kurduğu gibi adanın tamamen sömürgeleştirilmesine çalıştı. Mozambik başta olmak üzere çevre bölgelerden getirttiği köleleri şeker kamışı, kahve, pamuk ve baharat tarlalarında çalıştırdı. Ayrıca adada yol, su sarnıcı, hastahane, kışla, dükkân, değirmen ve tuğla ocakları açtırdı. Port Louis'yi bir liman haline getirdi. 1735'te 1000 kişi civarında olan adanın nüfusu 1767'de 15.000'i köle olmak üzere 20.000'e ulaştı.

İngiltere-Fransa arasındaki Napolyon savaşı sırasında Hint Okyanusu'nda

mevcut Fransız korsanlarının sığınak olarak kullandığı Moritus İngilizler tarafından kuşatıldı ve son Fransız valisi Charles Decaen 2 Aralık 1810'da adayı İngilizler'e teslim etti. Bu tarihte adada Mozambik ve Madagaskar asıllı, 60.000'i köle olan 75.000 kişi yaşıyordu. Ada 1814 Paris Antlaşması ile kesin biçimde İngilizler'in eline geçti. İngilizler, adanın ismini Hollandalılar tarafından verilen Moritus şekline çevirdikleri halde adadaki çok sayıda yer adı Fransızlar'ın kullandığı şekliyle korundu. 1833'te İngilizce resmî dil olarak kabul edildi. 1835'te köle ticareti yasaklanınca köleler serbest bırakıldı. Yerlerine beş yıllık çalışma izniyle Hintliler ve az miktarda Çinli getirildi. 1835-1907 yılları arasında Moritus'a gelen Hintli sayısı 450.000'i geçti. Ada nüfusunun üçte ikisini oluşturan Hintliler, daha önce burada yaşayan eski kölelerin kullandığı Fransızca ile Afrika dillerinin karışımı Kreol dilini kısmen benimzediler ve bu dile İngilizce ve Hintçe'den kelimeler aldılar. 1867'deki sıtma salgınında ada nüfusunun yarısından fazlası telef oldu. Hindistan deniz yolu üzerinde önemli bir üs olan Moritus adası 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte Avrupalılar için önemini kaybetti. 1967'de yapılan referandumda Moritus'un İngiltere'den ayrılması kabul edildi; 12 Mart 1968'de bağımsız yeni bir devlet kuruldu. Yönetimde İngiltere modelinin esas alındığı Moritus Cumhuriyeti, İngiliz sömürgeleştirmesini bir arada tutan Commonwealth'in ve Fransızca konuşan ülkeler birliğinin üyesidir.

Moritus adası İmamı Şeyh Nasreddin İbn Gazî'nin özel günlerde giymek üzere Osmanlı padişahından resmî bir elbise gönderilmesini talep eden belge (BA, Y.PRK. BŞK., nr. 2/47)

III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

Hollandalılar'ın Endonezya'dan, Fransızlar'ın Batı ve Doğu Afrika sahilleriyle Madagaskar'dan getirdikleri köleler arasında müslümanlar da bulunuyordu. Fransızlar, 1740'tan itibaren bu köleleri kontrol etmek için Doğu Afrika sahillerinden müslüman Sevâhilî asker ve denizciler getirdiler. Adada ilk cami bunlar için 1805'te askerî kampta açıldı. 1853'te Moritus'ta 350.000 rupi harcanarak büyük bir cami (cuma camisi) yapıldı ve imamlığına Hacı Şirali Sobdâr tayin edildi.

Moritus müslümanları, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında ve sonrasında Osmanlı şehid, gazi ve yetimlerine मदді yardımında bulundular. Port Louis'deki Osmanlı şehbender vekilinin önderliğinde başlatılan yardım kampanyasında toplanan yaklaşık 2000 İngiliz sterlini değerindeki poliçeler Londra Büyükelçiliği vasıtasıyla İstanbul'a gönderildi. Moritus imamı Şeyh Nasreddin İbn Gâzî Sobdâr, 31 Aralık 1879'da II. Abdülhamid'e gönderdiği mektupta 1859'dan beri sürdürdüğü imamlık görevinin Sultan Abdülâziz tarafından onaylandığını ve 1865'te Moritus müslümanlarının başimamlığına getirilişinin Osmanlı şehbenderliği defterlerine kaydedildiğini belirterek resmî merasimlerde giymek üzere kendisine Osmanlı kıyafeti gönderilmesini istiyordu. Hindistan'daki müslümanlarla yakın münasebetleri bulunan Moritus müslümanları ayrıca Anadolu'daki Millî Mücadele için yardımda bulundular. Bu amaçla adayı ziyaret eden Mevlânâ Molvi İbrâhim Hâfız'ın girişimiyle Kurtuluş Savaşı'nda şehid düşenlerin çocukları ile dul eşlerine yardım toplandı.

Adada ilk müslüman okulu sömürge idaresinin desteğiyle 1895'te Beau Basin – Rose Hill şehrinde açıldı. 1906'dan itibaren *Islamisme* adıyla bir dergi yayımlayan müslümanlar, aynı zamanda kendi aralarında İhvetü'l-müslimîn (1898), Nusretü'l-müslimîn (1902), Medâdü'l-müslimîn (1902) ve İmdâdü'l-müslimîn (1904) gibi adlarla dernekler açıp faaliyet gösterdiler. 1910'da Noormamode Gassita tarafından İhvetü'l-İslâm (Fraternité musulmane) adıyla kurulan bir cemiyet, Osmanlı Devleti başta olmak üzere birçok İslâm ülkesiyle ilişki kurdu. 1912'de adada kırk iki cami vardı. 1965'te cami sayısı altmış beşi bulurken 1980'li yılların başında bu sayı 100'ü geçmiştir.

1927'de Port Louis'deki cuma camisinin imamı Mekkeli Mevlânâ Abdürreşid Nüvvâb, Muslim High School adlı bir mek-

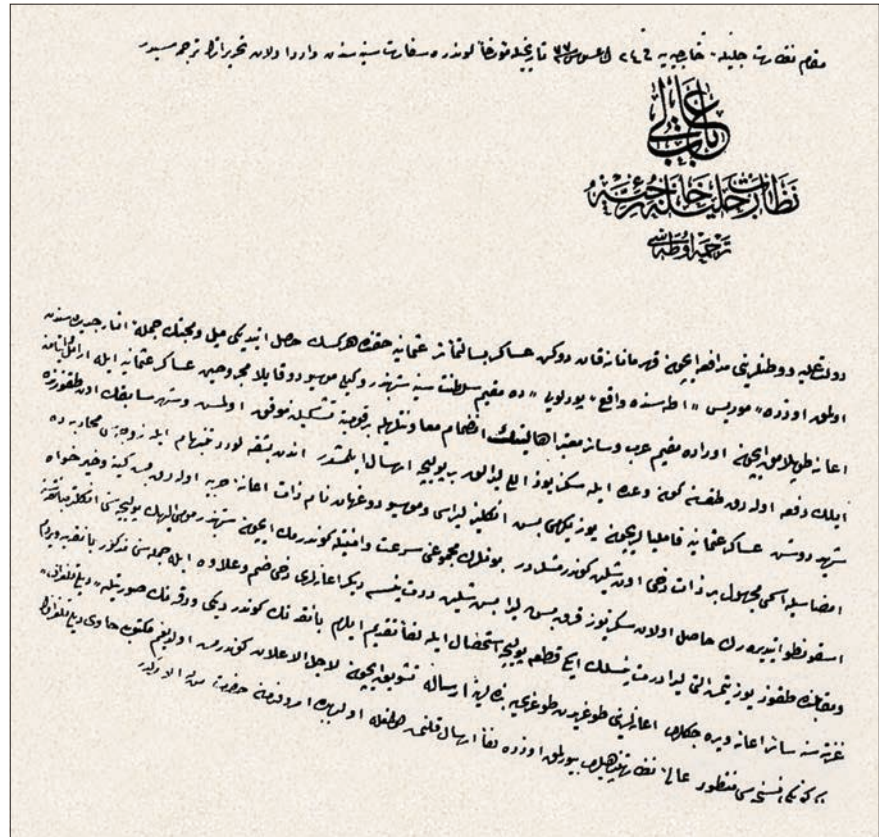
tep açarak İslâm toplumunun eğitimiyle ilgilendi. Onun otuz yıl sonra adayı terketmek zorunda kalması üzerine yerine geçen öğrencisi Hassenjee Joomye 1945'te arkadaşlarıyla birlikte Islamic Cultural Association'ı kurdu. 1949'da Curepipe'de açılan Islamic Cultural College 1956'da Port Louis'ye taşındı. Başşehirde müslüman kız öğrenciler için Muslim Girls College ve Madad-ul-Islam Girls's College adlı iki okul daha açıldı. Kâdirî tarikatı mensupları, 1965'te adada ilk defa Sunni Razvi Society International ismiyle bir İslâm kültür merkezi kurdular ve iki yıl sonra Sunni Razvi Academy adlı bir eğitim kurumunu faaliyete geçirdiler.

Adada 171 İslâmî dernek mevcut olup bu derneklerin çalışmaları 1972'de kurulan Mauritius Supreme Council for Islamic Affairs (MSCIA) tarafından denetlenmektedir. Müslüman gençlerin girişimiyle 1973'te faaliyete başlayan Students Islamic Movement (SIM) adada İslâm'ın yayılması için gayret sarfetmektedir.

Müslümanların ayrıca The Muslim Committee of Action (MCA) adlı siyasi partileri bulunmaktadır.

Moritus'taki müslüman nüfusu, İngiliz sömürge idaresi döneminde Hindistan'ın Bihâr ve Bengal bölgelerinden getirilen çiftçilerle giderek artış gösterdi. Günümüze kadar sayıları artmaya devam eden müslümanların büyük çoğunluğu Hanefî mezhebine bağlı olup (% 83) bunları Şâfiîler izler (% 7). 1952'de adada 77.014 müslüman yaşamaktayken bu sayı 1962'de 110.332'ye, günümüzde ise 200.000'in üzerine çıkmıştır. Ada halkının % 52'si Hindu, % 28'i hristiyan, % 17'si müslüman ve % 3'ü diğer dinlere mensuptur. Müslümanlar arasında en yaygın etnik grubu Kalkattias isimli çiftçi Hintlilerin soyundan gelenler oluşturur. Gucerât'tan tüccar olarak gelen Surtees ve Memans isimli diğer önemli etnik grup sayı itibarıyla bunları takip etmektedir. Moritus'taki Hintli müslümanlar arasında kullanılan en yaygın dil Urduca'dır.

Yaralı Osmanlı askerleri ve aileleri için Moritus adasında yardım toplanmasıyla ilgili bir belge (BA, Y.PRK. HR., nr. 1/63)

MORİTUS

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Y.PRK.BŞK., nr. 2/47; Y.PRK.HR., nr. 1/63; Y.PRK.TKM., nr. 3/4; E. Reclus, *Nouvelle géographie universelle, XIV-Océan et terres océaniques*, Paris 1889, s. 152-160; J. M. Cuoq, *Les musulmans en Afrique*, Paris 1975, s. 501-502; Joseph Ki-Zerbo, *Histoire de l'Afrique noire*, Paris 1978, s. 557-558; A. S. Simmons, *Modern Mauritius*, Indiana 1982, tür.yer.; J. Martin, *Comores: Quatre îles entre pirates et planteurs*, Paris 1983, I, 115, 120, 163, 209; E. M'bokolo, *Afrique noire histoire et civilisations*, Paris 1992, II, 100; C. Coquery-Vidrovitch, *Histoire des villes de l'Afrique noire*, Paris 1993, s. 212; *l'Atlas de l'Afrique* (ed. Danielle Ben Yahmed), Paris 2000, s. 138-139; R. N. Gassita, "L'Islam à l'île maurice", *RMM*, XXI (1912), s. 290-313; "Les musulmans de l'île maurice", *Echos de l'orient*, sy. 62, Paris 1922, s. 387-388; "Islamic Activities among the Youth in Mauritius", *The Muslim World League Journal*, VIII/9, Makkah 1401/1981, s. 53-57; R. Delval, "Le monde arabe vu des îles de l'océan indien occidental", *Société africaines monde arabe et culture islamique*, sy. 2, Paris 1983, s. 273-284; Aalija Rajah-Carrim, "The Role of Mauritian Creole in the Religious Practices of Mauritian", *Journal of Pidgin and Creole Languages*, XIX/2, Ohio 2004, s. 363-375; A. D. W. Forbes, "Maurice", *EP* (Fr.), VI, 840-841.

AHMET KAVAZ

MOROLAR

Filipinler ve Sri Lanka'da yaşayan müslüman halka verilen ad
(bk. FİLİPİNLER; MORİSKOLAR; SRI LANKA).

MORONİ

Komor adalarını oluşturan dört adadan en büyüğü olan Ngazidja adasının önemli merkezi ve Komorlar Federal İslâm Cumhuriyeti'nin başşehri
(bk. KOMOR ADALARI).

The MOSLEM WORLD

(bk. The MUSLIM WORLD).

MOSTAR

Bosna-Hersek'te tarihî bir şehir.

Bosna-Hersek'in başşehri Sarajevo'nun (Saraybosna) 162 km. güneybatısında deniz seviyesinden 59 m. yükseklikte, Sarajevo'yu Adriya denizi kıyısına bağlayan önemli yol üzerinde yer alır. Hersek bölgesinin merkezi olan şehrin ortasından Neretva nehri geçer. Adı Boşnakça'da ve diğer Slav dillerinde "köprü" anlamına gelir (most: köprü). Buraya Mostiçi, Mostar

ve daha doğru olarak Mostari (köprücüler) denilmiştir. Evliya Çelebi de Mostar'ın "köprülü şehir" mânasına geldiğini belirtir (*Seyahatnâme*, VI, 481).

Türk-İslâm kültürü bakımından Bosna-Hersek'in Sarajevo'dan sonra ikinci önemli şehri olan Mostar'ın tarihi fazla eskiye gitmez. Mostar ovasında Romalılar döneminde bir koloni olduğundan söz edilirse de bu yerleşme süreklilik kazanmamıştır. Dalmaçyalı M. Orbini ve P. Lucari'nin rivayetlerine göre yeni Mostar şehri, 1440'ta St. Sava dukası Stefan Vukčić Kosača'ya tâbi Gost Radivoj tarafından kuruldu. Mostar'ın adı ilk defa 3 Nisan 1452 tarihli bir Dubrovnik belgesinde geçer. Burada, Vladislav Hercegovic adındaki prensin babasına karşı ayaklandığında Blagaj'ı ve Neretva Köprüsü üzerindeki iki küçük kaleden (Duo Castelli al Ponte di Neretua) oluşan bölgeyi, yani bugünkü Mostar ve civarını ele geçirdiğinden söz edilir. 1466-1468'de Blagaj, Osmanlılar tarafından fethedildikten az önce Mostar da zaptedilmiş olmalıdır.

Hersek bölgesinin fethi 888'de (1483) tamamlandıktan sonra Mostar'ın stratejik bir merkez olarak önemi arttı. Hersek'in merkezi Blagaj'ın yerini Mostar alınca burası bir askerî ve ticarî merkez sıfatıyla hızlı gelişme kaydetti. Bosna vilâyetine ait 872-873 (1468-1469) tarihli kayıtları ihtiva eden bir icmal tahrir defterinde bu yer Mostar (Köprülü Hisar) adıyla zikredilir. Aynı tarihte küçük bir yerleşim birimi durumundaydı ve on altı hıristiyan hânesi nüfusa sahipti, civarda ise otuz köy bulunmaktaydı. 877'de (1473) Mostar'da bağlı olduğu Foça kadısının bir nâibi görev yapıyordu. Bu sırada şehirde tedricî olarak müslüman nüfus ortaya çıktı. XVI. yüzyılın başlarında inşa edilen Sinan Paşa Camii (Atik Džamija) ve Hama-

mı müslüman nüfusun toplanmasına katkıda bulundu. Nitekim şehrin en eski müslüman mahallesi de bu cami etrafında oluşmuştur (Mujezinović, *Islamska Epigrafička*, III, 146-147). 925'te (1519) Mostar kadılık merkezi olarak kaydedilir. Aynı tarihte Mostar'da yetmiş beşi hıristiyan ve on dokuzu müslüman olmak üzere doksan dört hâne (tah. 400-500 kişi) vardı (Šabanović, s. 188-189). 928'de (1522) burası stratejik önemi dolayısıyla Hersek bölgesinin merkezi haline getirildi. 11 Receb 928 (6 Haziran 1522) tarihli bir belgede söz konusu Hersek sancak beyliği Mostar sancağı (Mostar pašalığı) şeklinde de zikredilir. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren şehirde müslüman nüfus artış gösterdi, yeni mahalleler kuruldu. İlk yıllarda Neretva nehrinin sadece sol kıyısında bulunan şehir XVI. yüzyıldaki gelişmelerle nehrin sağ kıyısına da yayılmaya başladı. Nezir / Nâzir Ağa (XVI. yüzyılın ortaları) ve Tabakhâne (1610) camileri bu gelişmeyi göstermekte, özellikle 965'te (1558) yapılan Karagöz Bey Külliyesi'nin (cami, medrese, kütüphanesi) Mostar'a damgasını vurduğu anlaşılmaktadır. XVI. yüzyılın ikinci yarısı ve XVII. yüzyılın başlarında zanaat ve ticaret sahalarında gelişme kaydedildi. En meşhur yapılar da 1550-1650 yılları arasında ortaya çıktı (Mujezinović, *Islamska Epigrafička*, III, 175-344). 993'te (1585) Mostar'da on dört müslüman ve iki hıristiyan mahallesi, 1041'de (1631) yirmi iki müslüman, iki hıristiyan mahallesi vardı. Hıristiyan mahallelerinden birinde Katolik kilisesi mevcuttu. XVII. yüzyılın sonlarına doğru şehrin nüfusunun 12.000'i aştığı tahmin edilmektedir. Buna aynı yüzyılın ortalarında Ortodoks Sırplar da dahil olmuştur.

Mostar'ı 1074 (1664) yazında ziyaret eden ve burayı çok sıcak bulan Evliya Çe-

Mostar'dan bir görünüş